

Konsten att läsa med penna

av

Mortimer J.
Adler

Mortimer J. Adler (1902–2001) var en amerikansk filosof och pedagog, huvudsakligen verksam vid universitetet i Chicago. Adler var en av förgrundsgestalterna inom liberal education, en utbildning i ”de fria konsterna” där fysik och matematik var en lika viktig del som de klassiska humanistiska ämnena. På 1940-talet lanserade Adler tillsammans med Robert Maynard Hutchins ”The Great Books Program”, ett utbildningsprogram där studenterna huvudsakligen ägnade sig åt att läsa kanoniska texter från den västerländska idétraditionen. Essän publicerades första gången 6 juni 1940 i *The Saturday Review*.

Ni vet att ni, för att få ut så mycket som möjligt, måste läsa ”mellan raderna”. Jag vill få er att göra något lika viktigt medan ni läser. Jag vill få er att ”skriva mellan raderna”. Gör ni inte det så läser ni troligtvis inte på det mest effektiva sättet.

Jag hävdar, helt enkelt, att antecknande inte är ett sätt att vanställa en bok, utan att visa den kärlek.

Ni bör inte anteckna i en bok som inte är er egen. Bibliotekarier (eller era vänner) som lånar er böcker förväntar sig att ni håller dem rena, och det bör ni. Om ni kommer fram till att jag har rätt rörande nyttan i att anteckna i böcker, så blir ni tvungen att köpa dem. De flesta av världens betydelsefulla verk finns idag tillgängliga i nytryck för en hundralapp.

Det finns två sätt på vilka man kan äga en bok. Det första är den äganderätt som ni erhåller genom att betala för den, precis som ni betalar för kläder och möbler. Men denna köpehandling är endast ett förstadium till innehavet. Ett fullständigt ägandeskap uppkommer först när ni har gjort den till en del av er själv, och det bästa sättet att göra er till en del av den är att skriva i den. En liknelse kan kanske klargö-

ra vad jag menar. Ni köper en biff och förflyttar den från slaktarens isskåp till ert eget. Men ni äger inte biffen i den viktigaste bemärkelsen förrän ni förtär den och tar upp den i blodet. Jag hävdar att även böcker måste upptas i blodet för att göra er någon nytta.

Förvirring rörande vad det innebär att *äga* en bok ger upphov till en falsk vördnad inför papper, bindning och typsnitt – en aktning inför det fysiska tinget – inför boktryckarens hantverk, snarare än författarens snille. Folk glömmer att det är möjligt för någon att tillägna sig den idé, inneha den skönhet, som ett betydelsefullt verk rymmer, utan att göra anspråk på detta genom att fästa ett bokägar-märke innanför dess pärmar. Innehavet av ett fint bibliotek betyder inte att dess ägares sinne berikats av böcker; det visar inte mer än att han, hans far eller hans fru var rik nog att köpa dem.

Det finns tre slags bokägare. Den första har alla standarduppsättningar och bästsäljare – olästa, orörda. (Denna förledda människa äger pappersmassa och bläck, inte böcker.) Den andra har massvis av böcker – några av dem genomlästa, de flesta genomögnade, men alla lika rena och glänsande som den dag de köptes. (Denna människa skulle troligtvis vilja ta böcker i sin ägo, men hålls tillbaka av en falsk aktning inför deras fysiska skepnad.) Den tredje har få eller många böcker – samtliga hårt slitna med hundöron, isärfallande på grund av ständig läsning, markerade och klottrade i från början till slut. (Denna människa äger böcker.)

Är det en falsk aktning, undrar ni kanske, att bevara en vackert tryckt bok eller en stilfullt inbunden utgåva i intakt och oförstört skick? Självklart inte. Jag skulle lika lite klottra ned en förstautgåva av *Det förlorade paradiset* som jag skulle ge mitt barn ett gäng kriterior och en originalmålning av Rembrandt! Jag skulle aldrig göra markeringar på en målning eller en staty. Dess själ är, så att säga, oskiljbar från dess kropp. Och skönheten hos en sällsynt utgåva eller ett påkostat band liknar den hos en målning eller en staty.

Men en boks själ *kan* skiljas från dess kropp. En bok liknar mer partituret till ett musikstycke än en målning. Ingen stor musiker sammanblandar en symfoni med de tryckta notbladen. Arturo Toscanini känner vördnad inför Brahms, men Toscaninis partitur för Symfoni i c-moll är så fullklottrat att ingen annan än maestron själv kan läsa det. Anledningen till att en skicklig dirigent gör anmärkningar i sina partiturer – gör markeringar igen och igen varje gång han återvänder för att studera dem – är också anledningen till att ni bör anteckna i era böcker. Om den aktning ni hyser för en praktfull inbindning eller typografi ställer sig i vägen, köp då en billig utgåva och skänk författaren er aktning.

Varför är antecknande en outhärlig del av läsande? För det första så håller det er vaken. (Och jag menar inte blott medveten; jag menar klarvaken.) För det andra, läsande, om det är aktivt, är tänkande, och tänkande tenderar att uttryckas i ord – talade eller skrivna. En fullklottrad bok är vanligtvis en genomtänkt bok. Avslutningsvis, skrivande hjälper er att minnas vad ni tänkte, eller de tankar författaren uttryckte. Låt mig utveckla dessa tre poänger.

Om läsandet skall åstadkomma något mer än att få tiden att gå så måste det vara aktivt. Ni kan inte låta ögonen svepa över bokraderna och förvänta er att ni ska uppnå en förståelse av det ni läst. Ett stycke lättsmält litteratur, såsom, säg, *Borta med vinden*, kräver inte den mest aktiva sortens läsning. De böcker ni läser för nöjes skull kan läsas i ett avslappnat tillstånd utan att något går förlorat. Men ett storslaget verk, rikt på idéer och skönhet, ett verk som reser, och försöker besvara, stora fundamentala frågor, kräver den mest aktiva läsning som ni är i stånd till. Ni tillägnar er inte John Deweys idéer på samma sätt som herr Vallées smörsång. Ni måste sträcka er efter dem. Det kan ni inte göra sovandes.

Om sidorna, när ni läst färdigt en bok, är fyllda med era anteckningar, så vet ni att ni har läst aktivt. Den mest berömda *aktiva lä-*

saren av klassiska verk som jag känner är rektor Hutchins vid Chicagouniversitetet. Han är även den man vars liv är tyngst belastat av affärsverksamheter bland alla jag känner. Han läser undantagslöst med penna, och ibland, när han tagit fram en bok och penna om kvällen, så finner han sig klottrande vad han kallar ”kaviarfabriker” i marginalerna, snarare än insiktsfulla anmärkningar. När detta sker så lägger han ifrån sig boken. Han vet att han är för trött för att läsa, och blott spiller sin tid.

Men varför är det nödvändigt att skriva undrar ni kanske? Den fysiska handlingen att skriva, med egen hand, bringar ord och satser på ett klarare vis inför ert sinne och bevarar dem bättre i minnet. Genom att nedteckna hur ni reagerat på viktiga ord och meningar som ni läst, och de frågor som de väckt i er, så bevarar ni dessa reaktioner och skärper era frågor.

Även om ni skrev på ett kladdblock, och slängde pappret när ni hade skrivit färdigt, så skulle ert grepp om boken vara bättre. Men ni behöver inte slänga pappret. Marginalerna (vid över- och underkant, liksom sidorna), för- och eftersättsbladen, själva utrymmet mellan raderna – allt står till förfogande. Inget är heligt. Och det allra bästa är att era markeringar och anteckningar blir till en del av boken och förblir där för alltid. Ni kan plocka fram boken nästa vecka eller år, och där finns allt ni höll med om, motsatte er, betvivlade och utredde. Det är som att återuppta ett avbrutet samtal, med den fördel att ni kan ta vid där ni slutade.

Och detta är just vad läsandet av en bok bör vara: ett samtal mellan er och författaren. Förmodligen vet han mer om ämnet än ni gör; givetvis närmar ni er honom med tillbörlig ödmjukhet. Men låt ingen lura i er att läsaren endast bör befinna sig på mottagarsidan. Förståelse är något som rör sig i båda riktningarna; lärande består inte i att vara ett tomt kärl. Eleven måste ifrågasätta såväl sig själv som läraren. Han måste till och med argumentera med läraren, när

han väl förstår vad läraren menar. Och att anteckna i en bok är bokstavligen ett uttryck för att man instämmer i, eller motsätter sig, författarens åsikt.

Det finns alla möjliga knep för hur man annoterar en bok på ett förnuftigt och fruktbart sätt. Jag gör på följande vis:

1. *Understrykning*: av huvudpoänger, av viktiga eller uppseendeväckande påståenden.

2. *Vertikala streck i marginalen*: för att betona ett redan understruket påstående.

3. *Stjärna, asterisk, eller annan krumelur i marginalen*: används sparsamt, för att betona de tio, tjugo viktigaste påståendena i boken. (Om ni vill kan ni vika det nedre hörnet på de sidor där sådana markeringar används. Detta kommer inte att skada det kraftiga papper på vilket de flesta moderna böcker trycks, och ni kommer när som helst att kunna ta ned boken från hyllan och, genom att öppna den vid det vikta hörnet, uppfriska ert minne av boken.)

4. *Siffror i marginalen*: för att markera den uppsättning poänger som författaren gör när han utvecklar ett resonemang.

5. *Andra sidors sidnummer i marginalen*: för att ange på vilka andra ställen i boken som författaren har gjort poänger som är relevanta för det som markerats; för att knyta samman de idéer som, trots att de kanske står många sidor isär, hör ihop.

6. *Inringande av nyckelord eller fraser*.

7. *Skrivande i marginalen, eller i sidans över- eller underkant, för att*: nedteckna frågor (samt möjligen svar) som ett avsnitt väckt; förkorta en invecklad diskussion till ett enkelt påstående; nedteckna den serie av huvudpoänger som löper genom böckerna. Jag använder eftersättsbladen för att göra ett eget register över författarens poänger i den ordning som de introduceras.

Försättsbladen är, för mig, de viktigaste. Vissa förbehåller dem ett tjugigt bokägarmerke. Jag förbehåller dem tjugiga tankar. Efter

det att jag har läst färdigt boken, och nedtecknat mitt register på eftersättsbladen, så vänder jag mig till försättsbladen, och försöker där ge en översikt över boken, inte sida för sida eller poäng för poäng (det har jag redan gjort längst bak i boken), utan som en sammanhållen helhet, med en grundläggande sammansättning och ordning bland delarna. Denna översikt utgör, för mig, måttet på min förståelse av verket.

Är ni en orubblig motståndare till att anteckna i böcker, så invänder ni kanske att marginalerna, utrymmet mellan raderna, samt för- och eftersättsbladen inte ger er tillräckligt med utrymme. Visst. Vad sägs om att använda ett kladdblock som är en aning mindre än bokens sidor – så att bladens kanter inte sticker ut? Nedteckna ert register, er översikt och till och med era anteckningar i blocket, och infoga sedan dessa blad permanent innanför bokens främre och bakre pärmar.

Eller så kanske ni säger att detta antecknande kommer att sakta ned ert läsande. Det kommer det troligtvis. Det är ett av skälen till att göra det. Många har låtit sig förledas av föreställningen att läshastighet är ett mått på intelligens. Det finns inget sådant som den rätta hastigheten för skarpsinnig läsning. En del saker bör läsas snabbt och obesvärat, och en del bör läsas sakta och till och med mödosamt. Ett tecken på skarpsinne vad gäller läsning är förmågan att läsa olika saker på olika sätt efter deras betydelse. När det gäller bra böcker så är poängen inte att se hur många ni kan ta er igenom, utan snarare hur många som kan ta sig igenom er – hur många ni kan ta i er ägo. Några få vänner är bättre än tusen bekanta. Om detta är er målsättning, vilket det borde vara, så blir ni inte otålig ifall det tar mer tid och kraft att läsa ett betydelsefullt verk än det gör att läsa en dagstidning.

Ni har kanske en sista invändning mot att annotera böcker. Ni kan inte låna ut dem till era vänner eftersom ingen annan kan läsa dem utan att störas av era anteckningar. Dessutom så kommer ni

inte att vilja låna ut dem eftersom ett annoterat exemplar är ett slags intellektuell dagbok, och att låna ut det är nästan som att skänka bort era tankar.

Om er vän önskar läsa er utgåva av Plutarchos *Levnadsteckningar*, Shakespeare eller *The Federalist Papers*, be honom då, vänligt men bestämt, att köpa ett eget exemplar. Ni skulle låna honom er bil eller rock – men era böcker är lika mycket en del av er som ert huvud eller ert hjärta.

Översättning från engelskan av Johan Boberg.¹

ATT LÄSA MED PENNA (FOTO: JOÃO SILAS)

¹ Vi har sökt efter de eventuella upphovsrättsinnehavarna till Adlers essä utan framgång. Om någon som gör anspråk på upphovsrätten till denna text ser detta var god kontakta *Poros* redaktion.